

Des dels Museus

El mural de Ramon Folch Roca de la casa de la família Monés de Matadepera. Donació, salvaguarda i conservació d'una obra ceràmica singular

210

Meritxell Casadesús i Engràcia Torrella, Museu d'Art de Sabadell

Hi ha donacions que, per les seves característiques, per al museu que les acull suposen una complexitat tècnica inesperada que cal superar per evitar la pèrdua o desmembrament d'un bé patrimonial. Algunes vegades aquesta dificultat ve donada per la manca de recursos econòmics; d'altres, per la manca de personal o per l'absència de personal especialitzat en una matèria concreta; a voltes, per una manca de temps material per poder fer els passos correctes, i en ocasions és motivada pel fet que l'operació en si requereix coordinar molts professionals diferents. La realitat, les circumstàncies i la vida són molt diverses i aquesta heterogeneïtat fa que cada procés de donació s'hagi d'encarar de manera única i les solucions no siguin sempre les mateixes.

L'abril de 2016, el MAS va rebre una proposta de donació de la família Monés del mural de ceràmica de Ramon Folch Roca que des de l'any 1959 decorava l'entrada de la casa que la família tenia a Matadepera.

Es tracta d'una de les obres més representatives de la faceta de ceramista de Ramon Folch, tant per les seves dimensions i complexitat tècnica com per les seves qualitats plàstiques. D'altra banda, com a exemple de decoració mural ceràmica en un edifici particular,

és també una de les obres més destacades de la ciutat. Aquests dos elements van ser determinants a l'hora de plantejar-se l'acceptació de l'oferta de donació. El fet que l'obra formés part dels murs de l'habitatge comportava arrencar el mural del seu suport original per tal de salvaguardar-lo i poder-lo incorporar a la col·lecció d'art de la ciutat, i d'aquesta manera garantir-ne la bona conservació en el futur. A més, l'operació s'havia de fer abans del juliol del mateix any.

El mural de Ramon Folch constitueix una obra de gran interès per a explicar i comprendre la història de l'art de la ciutat, especialment durant la postguerra. És un magnífic exemple de decoració mural aplicada en una arquitectura d'ús particular, d'un material poc habitual en l'embelliment mural i d'unes dimensions importants. Alhora, és una obra molt representativa del nivell tècnic i artístic que van assolir els artistes que van formar-se al taller de ceràmica de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell.

D'altra banda, fins aquell moment el MAS només conservava una obra d'aquest artista, una pintura, motiu pel qual l'ingrés d'una obra d'aquestes característiques enriqueix notablement la col·lecció local d'un artista que, a banda de pintor i ceramista, va ser un

dels grans impulsors dels estudis de disseny tèxtil a la ciutat i a Catalunya, com veurem.

Calia tenir en compte, igualment, que una de les línies d'interès del museu pel que fa al seu àmbit d'estudi i difusió és la ceràmica, pel fet que Sabadell ha estat i és un centre important de producció ceràmica tant des del punt de vista artesanal com artístic.

Per tot això es va considerar que calia assegurar la salvaguarda d'aquest mural extraient-lo de la seva ubicació i incorporant-lo a la col·lecció d'art de la ciutat, i es va proposar que s'estudiés la manera de poder acceptar la proposta de donació i el procediment que s'havia de seguir per tal de poder extreure l'obra del seu emplaçament i conservar-la, en les millors condicions possibles, en els espais de reserva de les col·leccions municipals. El Consell Rector de l'OAMA¹ va acceptar la proposta de donació el juliol del 2016.

El mural ceràmic de Ramon Folch

L'obra, que està signada i datada a l'angle inferior dret del mural central, va ser un encàrrec d'Antoni Monés per a decorar la façana principal de la casa que es construïa a Matadepera a finals dels cinquanta. Està composta per un peça principal i una de lateral que envoltava la porta d'accés a l'habitatge, i consta de 275 elements de ceràmica esmaltada. S'hi representen grans papallones sobre un fons de tons blaus. Segons Andreu Castells, per a confeccionar els més de 21 m² de superfície del mural es van emprar més de 60 kg de color ceràmic, dels quals 20 kg eren de color blau.²

La ceràmica es va coure als forns de Manuel Reguant, a Barcelona, que són els mateixos on es van coure les peces per al mural de Joan Miró i Josep Artigas de la seu de la UNESCO de París.

L'estat de conservació de l'obra era molt bo, especialment pel que fa a les peces ceràmiques que el conformaven. No s'observaven clivelles a la capa d'esmalt ni patologies que en comprometessin l'estabilitat, tot i que sí que es van detectar, puntualment, esquerdes en el morter que subjectava les peces a la paret, especialment a la part central del mural principal.

¹ Organisme Autònom Local Museus i Arxiu Històric de Sabadell, al qual pertany el Museu d'Art.

² Andreu CASTELLS, *L'art sabadellenc*, Sabadell: Edicions Riutort, 1960, p. 794.

L'extracció i la conservació

Amb l'acceptació de la donació, el museu es va posar en contacte amb el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya per rebre l'assessorament expert dels restauradors que hi treballen i que tenen una llarga experiència en operacions d'extracció d'obres d'art dels seus emplaçaments originals, i per demanar la seva col·laboració en l'execució de l'extracció del mural ceràmic. Sota la direcció de Pere Rovira, especialista en ceràmica, un equip format per restauradors i fotògrafs es van encarregar de planificar i executar l'extracció del mural de ceràmica de Ramon Folch.

El procés de salvaguarda del mural de ceràmica de Ramon Folch requeria dues fases. Una primera era l'arrencament de l'obra dels murs on estava adherit, que es va fer entre el juny i el juliol de 2016. Aquesta acció, que havia de fer-se amb cura i prioritant molt la documentació i identificació de cadascun dels elements, es descriu detalladament en l'article que veureu més avall, signat per les restauradores Marina Granero i Inés Legemaate. Es va fer un inventari i una documentació detallada de les peces que conformaven el mural, que es van numerar i fotografiar, i es van traslladar al Museu d'Art en espera de poder iniciar les feines posteriors d'adequació per al seu emmagatzematge.

Durant el procés d'arrencament de les peces es va descobrir que ja tenien una numeració, al revers, que probablement havia fet el mateix Ramon Folch o qui va col·locar el mural a la paret, i que sembla que es va fer abans de coure les peces. Igualment, es va destapar un dibuix preparatori amb llapis sobre la paret de maons que marcava el perímetre de les peces per plantejar-ne la col·locació.

La segona fase es va iniciar el novembre del mateix any, ja al Museu d'Art de Sabadell, i va consistir primerament a netejar totes les peces, extraient les restes del morter d'adhesió que encara conservaven. A continuació es van fer diverses operacions de consolidació dels materials i es van reparar les peces que havien patit algun desperfecte durant el procés d'extracció. L'objectiu inicial era netejar i estabilitzar els materials per tal de conservar-los en les millors condicions possibles fins que no es determinés la ubica-

Figura 1. Panell ceràmic in situ abans de l'arrencament, 2016. Fotografia: Ramón Maroto, Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

Figura 2: Detall del panell ceràmic in situ, 2016. Fotografia: Ramón Maroto, Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

ció final del mural; amb tot, l'oportunitat d'exposar-lo en el marc del Dia Internacional dels Museus i del programa "Descobreix la joia del museu" va propiciar que es restaurés una part de les peces, les que s'havien d'exposar.³

Abans, durant i després de la intervenció es va documentar fotogràficament tant l'extracció com els treballs de restauració del mural.

Ramon Folch, el pintor i ceramista que va impulsar la pedagogia del disseny tèxtil

Ramon Folch i Roca (Sabadell 1923–Barcelona 1988) fou una important figura en l'àmbit sabadellenc i barceloní. Al llarg de la seva vida desenvolupà les facetes de pintor, ceramista, dissenyador i professor.

Es va iniciar en la pintura de jove, juntament amb altres artistes importants de la ciutat com Joan Vilacasa, Andreu Castells o Xavier Oriach, els quals formaven part del primer nucli avantguardista de Sabadell. Entre els anys 1939 i 1944 va estudiar a l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell, on va obtenir la màxima qualificació. Gràcies a això, la Caixa d'Estalvis de Sabadell el va becar perquè continués la seva formació a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, on entre els anys 1945 i 1950 es

va especialitzar en pintura i pedagogia de l'art. Durant aquell període també va obtenir altres beques i distincions. L'any 1944 va guanyar el segon Premi del Concurs de Pintors Joves de les Galeries Atenea de Barcelona, sala on, només un any després, exposaria per primera vegada. L'any 1949, la mateixa Escola Superior de Belles Arts de Barcelona li va atorgar una beca per ampliar estudis a França.

D'aquest període de formació a Barcelona destaca, també, la participació de Ramon Folch en el grup Betepocs, una de les primeres agrupacions artístiques de Catalunya. Encapçalat per Josep M. Garrut, aquest grup va reunir prop d'una vintena d'artistes

3 En aquesta exposició, a més del fragment del mural ceràmic de Ramon Folch, també es van poder veure deu pintures d'artistes sabadellencs, de diferents cronologies, que formaven part de la col·lecció que Antoni Monés havia anat aplegant. El mateix 2016, la seva vídua, la senyora Carme Farré, les va donar al museu per enriquir la col·lecció d'art de la ciutat.

4 Bernat PUIGDOLLERS, "Els Betepocs: una agrupació pictòrica pionera a Catalunya", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts i de Sant Jordi*, Barcelona, núm. 27 (2013), p. 121-138. També trobareu informació, entre d'altres, al *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*, Barcelona: Millà, vol. 1, p. 413; al *Diccionario "Ràfols" de artistas contemporáneos de Cataluña y Baleares*, Barcelona: 1987, vol. 2, p. 60, i al catàleg de l'exposició sobre Ramon Folch que va fer l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell el 2010.

Figura 3. *Procés de realització del calc*, 2016. Fotografia: Ramón Maroto, Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

Figura 4. *Detall durant la realització del calc*, 2016. Fotografia: Ramón Maroto, Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

213

i alumnes de l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi amb l'objectiu de difondre l'art català a tot el territori espanyol a través dels anomenats Campaments Pictòrics.⁴

Un cop acabats els estudis, l'any 1951 va obtenir per oposició la beca de primer grau de la Fundació Amigó Cuyàs, de la mateixa escola, que consistia en un viatge per Espanya de quatre mesos. A més, fou pensionat per l'Institut Francès de Barcelona amb la Beca del Cercle Maillol per estudiar a París durant un curs, l'any 1953; i dos anys més tard, l'Ajuntament de Barcelona el va pensionar per estudiar sis mesos més a França, Bèlgica i Holanda. Al seu retorn, l'any 1955, va obtenir el segon Premi del II Salón Biental de Bellas Artes de Sabadell per l'obra *Circo*, que actualment forma part de la col·lecció del Museu d'Art de Sabadell.

Durant aquesta llarga trajectòria formativa i activa, d'anades i vingudes, participà en diverses exposicions col·lectives nacionals i estrangeres, com ara el Salón de Octubre, el Cercle Maillol o la tercera edició de la Bienal Hispanoamericana de Arte.

Ramon Folch també va formar part, a finals dels anys cinquanta, del taller de ceràmica de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell, que havia impulsat Joan Vilacasas i dirigia el ceramista Josep Maria

Brull. En aquest període va fer diferents murals amb tècniques com ara l'estuc esgrafiats amb color, els pirogravats sobre fusta o la ceràmica. Certament, la seva especialitat era pintar, i pintar amb materials ceràmics va esdevenir, en aquell moment, la continuïtat de la seva trajectòria. L'any 1959 va rebre l'encàrrec de dues obres de ceràmica en gres: la taula d'orientació de la Mola de Sant Llorenç del Munt i un mural decoratiu per a l'entrada principal de la casa que la família Monés construïa a Matadepera.

Pel que fa a la seva obra, durant la fase de formació, i seguint els consells de Vila Arrufat, es lliurà a la recerca formal elaborant composicions expressives d'allò que copsava al seu entorn. És el cas, per exemple, de *Noies Brodant* o *El pare malalt*. Posteriorment, les seves estades a l'estranger li permeteren comprendre millor tant els pintors impressionistes i expressionistes com el constructivisme o el cubisme, el qual havia de tenir una notable influència en la seva obra. En peces com *La Síndria* o *Desnudo* s'aprecia bé aquest contacte. Algunes obres, com la que conserva el MAS, revelen un expressionisme crític, dramàtic i, fins i tot, tràgic, que s'accentua per l'ús d'una paleta molt limitada i fosca.

La formació a l'estranger va ser definitiva en la seva trajectòria professional futura. A París, a més

d'obrir-se a tot tipus de corrents pictòrics, va establir relacions amb figures com Pierre Boussach o Christian Dior. A partir de la dècada dels seixanta es va dedicar a la investigació pedagògica de l'art i del disseny. Folch, que provenia d'una família sabadellenca dedicada a la indústria tèxtil i, per tant, coneixia bé aquest món, va defensar, de resultes de les relacions i coneixements obtinguts a París, que es feia imprescindible un canvi de mentalitat en l'àmbit de la producció industrial. Només cinc anys després d'haver viatjat a París, l'any 1965, va decidir centrar tots els esforços a aplicar tots els coneixements adquirits al llarg de la seva vida en la creació de l'Escola de Disseny Tèxtil de Barcelona, que ha estat anomenada "petita Bauhaus" o "Barnahaus" i la qual va dirigir des de la seva fundació fins a la seva mort. En aquest àmbit de la formació va fer importants aportacions pedagògiques, especialment en la concepció del disseny en el procés industrial.

Ramon Folch va destacar com a pintor, però també com a ceramista. El seu mètode de treball estava fonamentat en una gran exigència de resultes del seu tarannà reflexiu i crític. Meditava llargament les seves creacions, que acabaven essent molt elaborades. ●

El mural de Ramon Folch: un exemple de l'arrencament d'un mural de ceràmica

Marina Granero i Inés Legemaate, restauradores

Durant l'any 2016, el Museu d'Art de Sabadell es posà en contacte amb el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) per sol·licitar amb caràcter d'urgència la intervenció dels seus tècnics per conservar el mural ceràmic de Ramon Folch i Roca, ubicat en una propietat privada de Matadepera. Donada la situació, la llavors propietat, la família Monés, va decidir donar l'obra al Museu d'Art de Sabadell, que d'aquesta manera va passar a formar part del patrimoni local.

Aquest mural consta de 275 peces ceràmiques esmaltades, rejuntades amb morter i amorterades sobre

un suport de fàbrica de maó massís, que conformen un panell de 303x497 cm i 310x233 cm.

Per poder garantir la conservació del mural es va iniciar un procés de dues fases, la primera de les quals va ser l'arrencament del conjunt, que va dur a terme, els dies 6 i 10 de juny i 7 i 8 de juliol, un equip de quatre restauradors i dos fotògrafs.

Aquest procés d'arrencament va consistir en una successió de passos:

- La realització d'un acurat procés de documentació fotogràfica abans de l'arrencament, que continuà durant totes les feines de conservació i restauració.

- La realització d'un calc per deixar constància documental de la col·locació de les peces originals i facilita un futur muntatge del panell; i d'una planimetria, que deixa constància de l'estat de conservació i que és alhora un estudi compositiu del mural.

- L'extracció d'una sèrie de mostres que permeatrà, en un futur, un estudi compositiu dels materials de juntes, ceràmica i esmalts. Aquestes mostres ara formen part de la base de dades del laboratori del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

- Un inventari de les peces per a tenir constància del nombre i poder facilitar-ne una posterior catalogació.

- L'arrencament de les peces, objecte de la primera fase de la intervenció del panell de Ramon Folch Roca, i el seu trasllat al dipòsit del Museu d'Art de Sabadell.

En un principi s'havia previst fer un arrencament dels panells mitjançant l'aplicació d'unes capes de tela amb adhesiu polivinílic, però finalment es va optar per arrencar de manera separada cadascuna de les peces ceràmiques, ja que es va observar que estaven adherides al suport de fàbrica de maó massís amb un gruix de ciment (probablement pòrtland) d'aproximadament 1 cm. Les juntes entre les peces es varen realitzar un cop col·locades les peces ceràmiques, emprant un morter de composició diferent al d'adhesió. Aquest va ser el motiu pel qual l'extracció no es va poder fer de forma conjunta: el morter de junta i la peça ceràmica no s'adhereixen igual al suport (la primera s'hi adhereix directament; la segona, a través d'una capa de morter). Per a salvar el morter de junta hauria calgut salvar també el suport de maó, que és la següent capa contínua i comuna a ambdós elements